

УДК 323.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.23>

НЕЗЛАМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ – ВАЖЛИВИЙ УРОК ДЛЯ СВІТУ

Родінова Наталія,

кандидат історичних наук, доцент кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
ORCID ID: 0000-0002-2259-5573

Лазарева Алла,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національного університету «Одеська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-7817-2481

Сьогодні Україна та український народ переживає важкі часи. Щодня у складних бойових умовах, під кулями та ракетами системи «Град» російських терористів ціною свого життя прикордонники та ЗСУ перешкоджають штучному роз'єднанню країни, демонструючи кращі риси захисників Вітчизни, а саме незламність українського народу. Сьогодні для багатьох українців питання свободи та волі, як ніколи є важливим, тому актуальним є дослідження особливостей незламності української нації. Метою дослідження є проведення деталізованого науково-практичного обґрунтування особливостей національного характеру української нації та аналіз незламності української нації в боротьбі за свободу та незалежність. Дослідження передбачає всебічний аналіз особливостей незламності української нації. Для цього використано теоретично-методологічні підходи, що включають аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз, метод історичних досліджень та психологічний метод. Результати дослідження продемонстрували, що під патріотизмом розуміють складову національно-етичного та культурного виховання, що є невід'ємною частиною формування індивідуальних переконань та ідеології. Встановлено, що під національним характером українського народу розуміють цінність рис української нації, які формувалися протягом усього періоду етногенезу українського народу. Визначено, що творчість Т. Г. Шевченка складає невичерпне ідентифікаційне джерело для українського народу як нації. Встановлено, що українці є одним із найбільш свободолюбних, демократичних за своїм життєвим укладом, трудолюбних і миролюбних народів світу. Встановлено, що військовий напад РФ на Україну сприяв формуванню єдності та згуртованості українського народу у боротьбі за національну самобутність та перетворенню натовпу на консолідовану націю, яка, об'єднавшись, виявила національне прагнення до свободи та вільного волевиявлення. Визначено, що незламний характер українського менталітету, історичний досвід народу та широка підтримка практично всіх цивілізованих країн світу неодмінно призведе до перемоги України над РФ. Результати дослідження покликані послужити для подальших наукових пошуків з метою аналізу особливостей незламності української нації в боротьбі за свободу та незалежність.

Ключові слова: патріотизм, незламність, непереможність, українська нація, національний характер.

Rodinova Natalia, Lazareva Alla. The steadfastness of the Ukrainian nation is an important lesson for the world

Today Ukraine and the Ukrainian people are going through difficult times. Every day in difficult combat conditions, under bullets and missiles of the "Hail" system of Russian terrorists, border guards and the Armed Forces prevent the artificial separation of the country at the cost of their lives, demonstrating the best features of defenders of the Fatherland, namely the invincibility of the Ukrainian people. Today, for many Ukrainians, the issue of freedom and liberty is more important than ever, so it is important to study the features of the inviolability of the Ukrainian nation. The aim of the research is to conduct a detailed scientific and practical substantiation of the peculiarities of the national character of the Ukrainian nation and to analyze the inviolability of the Ukrainian nation in the struggle for freedom and independence. The study provides a comprehensive analysis of the features of the inviolability of the Ukrainian nation. Theoretical and methodological approaches were used for this, including analysis and synthesis, comparison, generalization, system-structural analysis, historical research method and psychological method. The results of the study showed that patriotism is understood as a component of national-ethical and cultural education, which is an integral part of the formation of individual beliefs and ideology. It is established that the national character of the Ukrainian people is understood as the value of the features of the Ukrainian nation, which were formed during the whole period of ethnogenesis of the Ukrainian people. It is determined that the work of T. G. Shevchenko is an inexhaustible source of identification for the Ukrainian people as a nation. It has been established that Ukrainians are one of the most freedom-loving, democratic in their way of life, hard-working and peace-loving peoples of the world. It has been established that the military attack of the Russian Federation on Ukraine contributed to the formation of unity and cohesion of the Ukrainian people, in the struggle for national identity and the transformation of the crowd into a consolidated nation.

It is determined that the indomitable nature of the Ukrainian mentality, the historical experience of the people and the broad support of almost all civilized countries of the world will inevitably lead to Ukraine's victory over Russia. The results of the study are intended to serve for further research in order to analyze the features of the inviolability of the Ukrainian nation in the struggle for freedom and independence.

Key words: *patriotism, invincibility, insuperability, Ukrainian nation, national character.*

Постановка проблеми. Нещодавно Україна відзначила своє 30-річчя як окрема та незалежна держава, засвідчивши унікальність своєї території, мови та історії. Протягом тривалого часу вона боролася за право на незалежність, пройшла тернистий шлях розвитку та реалізації своєї національної самосвідомості та самоповаги. За роки незалежності в Україні відбулися події, які довели її здатність справлятися з викликами часу та проблемами. Найпомітнішими з них були Акт проголошення незалежності України, Всеукраїнський референдум, прийняття Конституції України, Помаранчева революція, Революція гідності, захист територіальної цілісності України, декомунізація тощо. Найтрагічнішими з цих подій були революційні події 2004 року, 2013–2014 рр., а також антитерористичні операції та операції із захисту територіальної цілісності України з 2014 року та захист територіальної цілісності України в 2022 році. Ці події стали унікальною реакцією української та світової громадськості, знайшовши відображення у низці художніх, документальних та публіцистичних досліджень, що висвітлюють дискурс про трагедію, страждання, біль та втрати української нації, але водночас відображають незламність української нації.

Тому сьогодні для багатьох українців питання свободи, волі, як ніколи є важливим, адже воно охоплює та акумулює низку історичних, національно-ідеологічних та українських фактів про український народ, тому актуальним є дослідження особливостей незламності української нації.

Мета та завдання. Метою роботи є проведення деталізованого науково-практичного обґрунтування особливостей національного характеру української нації та аналіз незламності української нації в боротьбі за свободу та незалежність.

Методи дослідження. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз, метод історичних досліджень та психологічний метод.

Результати. Політичний транзит визначає дві основні передумови успішного переходу до демократії: наявність належного рівня національної єдності, політичної волі до демократичного переходу та реальної боротьби за демократію [1, с. 667]. На етапі сплеску громадянської активності з першого півріччя 2014 року і дотепер науковці все частіше почали називати патріотизм чинником, який може забезпечити стійку громадянську участь, а також ефективну роботу державного апарату в контексті проблем політичного розвитку [2].

Серед науковців існує думка, що патріотизм є складовою національно-етичного та культурного виховання, що є невід'ємною частиною формування індивідуальних переконань та ідеології. Патріотизм визначає чесноти людини і тягне за собою готовність йти на жертви заради нації, її захисту та добробуту. Патріотизм зміцнює такі риси як почуття обов'язку та відповідальності за народ і державу, нетерпимість до несправедливості та незламність [3–5].

У психолого-просвітницьких роботах термін «патріотизм» має неоднозначне значення: вживається для визначення любові до нації та традицій, рідного краю, країни, рідної мови та культури; проявляється у почутті гордості за національні досягнення в науці, техніці та культурі; передбачає повагу до національних символів і законів.

Термін «патріотизм» широкий і не може обмежуватися лише почуттям відповідальності перед Батьківщиною [6, с. 31]. В. Гарнійчук [7], В. Коваль [8], вважають патріотизм почуттям чи чеснотою, М. Качур [9], П. Онищук [10] вважають, що це риса національного характеру [11].

Науковці визначають національний характер українського народу як цінність рис української нації, які формувалися протягом усього періоду етногенезу українського народу. Національний характер народу визначає приналежність людини до тієї чи іншої національної спільноти, лежить в основі національно-культурної самобутності всіх представників певного етносу, що створює у свідомості відчуття спорідненості людини з іншими представниками нації [12, с. 24].

Національний характер не є незмінною субстанцією, він змінюється під впливом екологічних, історичних, соціально-культурних, політичних факторів. Зокрема, український національний характер визначають природно-географічні, культурно-історичні, соціально-економічні, соціально-політичні умови життя українського народу, який проявляється в культурі, мові, традиціях, звичаях, обрядах, звичках, уподобаннях українського народу. Національний характер характеризується специфікою емоцій, почуттів, настроїв, інтенсивністю реагування на події, що відбуваються [13].

Для національного характеру української нації притаманні господарливість, працьовитість, гостинність, доброзичливість, обережність, сентиментальність, винахідливість, хоробрість, рішучість, незламність, героїзм, самопожертва. Недостатня єдність і згуртованість українців пояснюється, перш за все, їх індивідуалізмом і перегукується з менталітетом народів Західної Європи, однак після військового нападу РФ на Україну в 2022 році, де дані події сприяли формуванню єдності та згуртованості українського народу, у боротьбі за національну самобутність [14].

Актуальність проблеми захисту країни зумовлюється не тільки її економічними проблемами, але й проблемами морального і духовного її буття, бажанням бачити молодь патріотами, відданими своїй країні, такими, що хочуть працювати на процвітання рідного краю. Майстерне володіння військовослужбовцями справою захисту країни містить у собі не тільки досвідну складову (відповідні знання, уміння, навички), але й забезпечує психологічну підготовку відповідного змісту і моральним розвитком.

Неодноразово на зламах історії людство вражали приклади незламності духу українських вояків, що не замислюючися йшли на смерть і у вічність заради процвітання своєї Батьківщини. Підготовка захисників країни – воїнів її Збройних Сил завжди містила в собі проблему розуміння смертності тіла і безсмертя людського духу Захисника, розв'язати яку у смисловому аспекті можливо на прикладі безсмертних народних героїв.

В національній спадщині існує явище «висотою у всю національну культуру, глибиною у всю людську душу» (І. Дейнега) [15], – це поезія, творчість і життя України Т. Г. Шевченка. Безсмертна народна шана, якої зазнала пам'ять Т. Г. Шевченка як постаті-монумента національної слави, що втілив собою дух, славу і генія українського народу, практично не знає аналогів в світі. Хто, як не Т. Г. Шевченко втілює у собі особистість Захисника України.

Особливо високий рівень громадської активності спостерігався під час Революції гідності у 2013–2014 рр. Через тимчасове намагання української влади затвердити авторитарний режим чи скасувати курс на євроінтеграцію був рішуче відкинтий двома Майданами – Помаранчевою революцією і Революцією гідності. Незважаючи на всі негаразди останніх років – російську анексію Криму і розв'язування війни на сході України та повномасштабного вторгнення на територію України – незламний характер українського менталітету, історичний досвід народу та широка підтримка практично всіх цивілізованих країн світу неодмінно призведе до нашої перемоги [16].

Для дослідження трансформації національної ідентичності українців, зумовленої подіями Революції гідності проаналізуємо роман С. Процюка «Під крилами великої Матері». Категорія страждання в романі багатогранна, вона трактується автором з кількох позицій: історичної, душевної та особистої. С. Процюк, спираючись на художній матеріал, переконує у необхідності повернення до справжнього історичного минулого України, що послужить основою для відродження національного духу з метою переосмислення руйнівних процесів національного гноблення, етноциду, лінгвоциду і культуроциду, і формування передумов національної ідентичності та незламності українського народу.

Роман С. Процюка про Євромайдан доводить здатність української нації викоринювати тоталітарний режим, пострадянські ідеології та радянську ідентичність. На жаль, за романом українського письменника, подібний процес переосмислення та реформування неможливий без страждань і втрат. Роман «Під крилами великої матері» С. Процюка є ґрунтом, на якому спостерігається розвиток морально-етичного дискурсу відповідальності за зміни, які спричинив Майдан, у житті окремих персонажів та нації загалом. Революція, за словами С. Процюка, породжує також своєрідний дискурс розплати за надмірну довірливість, лестощі та державницьку незрілість [17].

Як показано в романі, державоутворюючі недоліки та необережності, а також ментальні пастки слід прийняти, переосмислено та тверезо проаналізувати, формуючи міцну національну ідентичність, яка є надзвичайно актуальною та життєво важливою в сучасному періоді часу. На думку П. Костюка, «відстрочена та повільна національна ідентифікація є однією з визначальних проблем функціонування нації», тому революція стала важливою політичною та соціальною рушійною силою, що прискорила процеси державотворення, завершення формування зрілої національної ідентичності, усвідомлення етнічної цінності та самоідентичності [18, с. 28].

Майдан призвів до важливих політичних та соціальних змін, без яких неможливо повністю оновити ментальне ядро та змінити хід формування національної ідентичності. Ключовим моментом ідеологічного осмислення подій Революції гідності є теза С. Процюка, яка звучить так: «Євромайдан – це масове подолання українського страху смерті» [17, с. 24].

Страх як ключова категорія, що привела в рух свідомість, почуття та дії українців на Майдані, позначена глибокою генетичною травмою етноциду на початку ХХ століття. Болісне розуміння травматичного досвіду втрати українцями, сприяли проведенню Революції гідності, щоб більше ніколи не

допустити кривавого сценарію 20–30-х років ХХ століття. «Почнеться чума. Прийдуть нові. У той час українські поля були вкриті голодними, а тепер вони будуть покриті вбитими вогнем...» [17, с. 165], – зауважує у романі С. Процюк, визначаючи причини виникнення тотального страху перед свідомими та патріотичними українцями. Тому страх повторити історичне минуле, втратити територіальну цілісність чи навіть, можливо, повністю втратити Україну з геополітичних карт, набуття нових травм, болісний емоційний досвід, економічна дестабілізація, культурна криза стали причинами, які спонукали до початку революційного руху.

Захисниками національної гідності, свідомості та самобутності була молодь, студентська молодь, яка стояла біля витоків кривавих подій, оскільки їх свідомість найменш уражена душевними травмами. Виховані як патріоти, вони були готові воювати, але не підозрювали, що це буде так трагічно: «Ні юнаки, ні дівчата – ніхто ніде не знав, що боротьба за славу Батьківщини буде змішана з кров'ю Батьківщини ... у серці української столиці...» [17, с. 144].

Студенти-мітингувальники, прихильники Майдану та Небесної Сотні стали першими і головними прихильниками нової філософії національного духу та національної самосвідомості. Вони трансформувалися в символічні образи придушеної передсмертної тривоги та справжньої віри в краще майбутнє України. Позбавлені жадання слави, лише свідчивши про непереможну тягу до свободи, вони мимоволі склали каркас нової революційної свідомості та історії свідомих українців.

Новосформована національна ідентичність визривала з подолання розгубленості, пасивності, апатії до соціальних змін, беззахисності, невпевненості. Це довело здатність нації протистояти неоколоніальному тиску. Акт пробудження національного духу та формування сильної національної самосвідомості супроводжувався складними, часто невидимими тектонічними процесами та подіями.

Загальновідомо, що національна ідентичність – це складне явище, позбавлене статичності, яке зазнає змін і трансформацій у кожному наступному поколінні через переосмислення подій минулого. На думку Лілії Хорішко та Наталії Горло, «національна ідентичність має формуватися однаково як за сукупністю соціокультурних факторів, а саме з мови, історії, культури, так і з соціально-економічних факторів, тобто рівня життя та можливостей для самореалізації» [19, с. 11].

За словами Л. Нагорної, «менталітет нації виявляється в особливостях світогляду, життєвих стратегіях, у системі цінностей і моральних норм, у трудовій етиці та ставленні до довкілля, у родинних зв'язках і принципах виховання. Найбільшою мірою воно виявляється в національному характері, культурно-символічних формах національної ідентичності, національній психології, етнорелігійних традиціях тощо. Це є ґрунтом для відчуття ідентичності, на його основі складається кодекс правил, що визначають формування політико-побутової поведінки індивідів» [20, с. 23–24].

Зміна геополітичного статусу країни після здобуття незалежності не принесла істотного покращення її ментального фону, який продовжував визначатися ідеологами радянських інституцій. Таким чином, спроба повернути українців до радянської системи, руйнування здорових цінностей і моральних орієнтирів, порушення трудової етики, нехтування важливими національними символами та кодами, нехтування мовою – усе це створило основу для майбутньої революції змін. Посягання провладних політичних структур з чітко вираженою прорадянською позицією на типово український менталітет викликало соціальне невдоволення та обурення, а згодом і масовий опір.

П. Костюк зауважив: «Розмивання української ментальності та традиційних цінностей, наступ на мову, культуру, систему освіти, історичну пам'ять народу, навіть національні церкви служать одній меті – руйнуванню самобутності української нації. Як відомо, ідентичність будь-якої нації є основою національної безпеки, а згодом і могутньої національної держави – України» [18, с. 29].

Світогляд, самопозиціонування, приналежність до певної нації, колективна пам'ять, спільність національних інтересів є підґрунтям для подальшого розвитку та консолідації національної ідентичності як етносу взагалі, так і окремої людини.

Трагічні події сприяли перетворенню натовпу на консолідовану націю, яка, об'єднавшись, виявила національне прагнення до свободи та вільного волевиявлення. Ціною численних втрат було сформовано нову національну ідентичність, шляхом зміцнення менталітету, загартування національного характеру та відображення незламності української нації [21].

Повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну в 2022 році сприяло формуванню єдності та згуртованості українського народу у боротьбі за національну самобутність [14].

За ці часи український народ довів собі та всьому світу, що для кожного з нас Україна – це понад усе. За весь період повномасштабної війни український народ, українські міста і села продемонстрували, що вороги не будуть панувати на нашій землі. Попереду в українського народу дуже важкий період, однак єдиний спосіб для українців – це протистояти натиску РФ, незважаючи на всі труднощі [22].

Сьогодні українці є символом непереможності та незламності, символом того, що люди в будь-якій країні можуть стати найкращими людьми на землі в будь-який момент [23].

Висновки. На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що українська нація є незламною, тому дане дослідження набуває все більшої актуальності з-за сучасних умов. Формування нової національної ідентичності українців, спровокованого подіями Революції гідності, зумовлене дискурсом страждань, болю і смутку, що консолідував і мобілізував націю на захист ментальних підвалів, що також спричинено розумінням минулого травматичного досвіду України – геноцид, лінгвіцид, культурицид. Перегляд радянських цінностей і категорій спровокував появу іншої національної ідентичності, призначеної позбавити українців комплексу меншовартості, пасивності, байдужості, колоніального менталітету. Страх повторити політичні репресії та втратити цілісність України, двомовність, десакралізацію важливих символів і кодів у ментальному ядрі нації спричинило необхідність формування нової національної ідентичності.

Результати дослідження покликані послужити для подальших наукових пошуків з метою аналізу особливостей незламності української нації в боротьбі за свободу та незалежність.

Література:

1. Gorbatenko V. Political Transition Theory in Political Encyclopedic Dictionary. 2004. Pp. 666–667.
2. Semenets-Orlova I. A. Citizenship patriotism as a new model of patriotism in Ukraine: social science education opportunities. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції* : матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (Суми, 29–30 травня 2020 р.) / ред. колегія : В. М. Завгородня, А. М. Куліш, та ін. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 97–98.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9–13.
4. Дзюба В. М. Патріотичне виховання майбутніх офіцерів внутрішніх військ у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 20.02.22 ; Національна академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2002. 21 с.
5. Петронговський Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія / за ред. М. Левківського. Житомир : Полісся, 2003. 192 с.
6. Боровик О. В. Психологічні умови формування патріотичної свідомості учнів ліцеїв : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Національна академія держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2008. 242 с.
7. Гарнійчук В. Форми та методи виховання патріотизму старших підлітків у позаурочній діяльності. *Історія в школі*. 2009. № 1–2. С. 18–22.
8. Коваль В. О. Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Інститут педагогіки АПН України. К., 1999. 16 с.
9. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 ; Ін-т проблем виховання АПН України. К., 2010. 20 с.
10. Онищук П. В. Педагогічні засади технології формування патріотичних рис в учнів шкіл-гімназій, ліцеїв : дис. ... канд. пед. наук ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 1996. 190 с.
11. Miroshnichenko V. Understanding patriotism in connection with second world war and present-day border guards' generations. *Науковий огляд*. 2016. № 11(32). Pp. 116–124.
12. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – дошкільна педагогіка ; Ін-т проблем виховання АПН України. К., 2008. 20 с.
13. Пірен М. І. Основи етнопсихології. К., 1996. 385 с.
14. Domanska O. Поняття «культурний час» як вимір національного культурного простору в координатах українського характеру. *KELM (Knowledge, Education, Law, and Management)*. 2015. № 3, С. 52–63.
15. Дейнега І. Великий син українського народу. *Народна армія*. 2003. Спецвипуск № 11. С. 1–4.
16. Стьопін А. Чому перемога неминуча. *Чорноморські новини*. 2016. № 78(21756). URL: <https://m.prichernomorie.com.ua/odessa/monitorings/2016-09-10/189527.php>
17. Процюк С. Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан / Степан Процюк. Брустурів: Дискурс, 2015. 240 с.
18. Костюк П. Код ідентичності. Мілітарні сторінки історії України і не тільки... Львів : Універсум ; Простір-М, 2018. 456 с.
19. Khorishko L., Horlo N. National identity in the discourse of political elites of Poland and Hungary. *Amazonia Investiga*. 2021. 10(40). 9–16. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.1>
20. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. К., 2002.
21. Chernysh A., Horbolis L. The ukrainian experience of national identity transformation (On the material “under the wings of big mother” by S. Protsiuk). *Amazonia Investiga*. 2021. 10(46). 273–280. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.27>
22. Міністерство оборони України. Month of invincibility – address of the Minister of Defense of Ukraine Oleksii Reznikov. 2022. URL: <https://www.mil.gov.ua/en/news/2022/03/24/month-of-invincibility-%E2%80%93-address-of-the-minister-of-defense-of-ukraine-oleksii-reznikov/>
23. Офіс Президента України. Address by the President: Ukrainians are a symbol of invincibility. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-ukrayinci-simvol-nezlamnosti-73281>